

UVOD U TEMAT

Postsocijalizam i tranzicija

UREDNIŠTVO

Dva desetljeća od početka tranzicije u Srednjoj i Istočnoj Europi i propasti socijalističkih projekata, predtranzicijska obećanja o slobodama demokracije i boljem životnom standardu suočila su se sa stvarnošću visoke nezaposlenosti, deindustrijalizacije, rasta siromaštva i povećanja društvenih nejednakosti. Financijska kriza koja je započela 2007–2008. dodatno je naglasila ove procese i pretvorila se u trajno stanje ekonomske nesigurnosti evocirajući tranzicijske šokove s početka 90-ih. Upravo je stanje nakon krize omogućilo lakše uočavanje specifičnosti strukturalnih temelja tranzicije. Ranija samorazumljivost i neupitnost tržišno organizirane ekonomije, privatizacije društvenog vlasništva i liberalizacije tržišta kao jedinog mogućeg društvenog projekta nakon sloma socijalizma postaje predmet kontinuirane kritike. No u političkom polju i javnomedijskom diskursu i dalje prevladava narativ o socijalističkom mentalitetu, nedostatku poduzetničkog duha i korumpiranim političarima kao zapreci ekonomskom prosperitetu u regiji. Rješenje se vidi u razvijanju poduzetničke klime, privlačenju stranih investicija i daljnjoj fleksibilizaciji tržišta rada i radnog zakonodavstva.

Ovim tematom htjeli smo se odmaknuti od pojednostavljenih poimanja tranzicije i postsocijalizma i temi prići naglašavajući procese kao što su deindustrijalizacija, financijalizacija, rast zaduženosti države i građana te socijalnih nejednakosti. U širem smislu temat ovog broja *Diskrepancije*, kao i prošlogodišnji broj, bavi se ekonomskom stvarnošću, a ne uže određenim sociološkim poljem ili disciplinom. Koncentriramo se na specifični lokalitet Srednje, Jugoistočne i Istočne Europe i na specifično razdoblje tranzicije koja je nastupila nakon sloma socijalizma. Izborom tekstova u ovom tematu htjeli smo reaktualizirati i reevaluirati period kraja socijalizma i period tranzicije koji je uslijedio. Namjera nam je bila izbjeći predodžbu o monolitnosti čitavog razdoblja socijalizma te uspostaviti neposredne veze između zadnjeg desetljeća socijalizma s procesima koji i danas oblikuju našu socioekonomsku stvarnost. Prijevodi teorijskih radova uključenih u ovaj broj predstavljaju doprinos u tom smjeru.

Prvi prijevod u tematu uvodno je poglavlje ‘Tranzicija u Srednjoj i Istočnoj Europi’ iz zbornika *First the Transition, Then the Crash. Eastern Europe in the 2000s* autora Garetha Dalea, koji je ujedno i urednik zbornika. Autor se u tekstu razračunava s učestalim prikazom raspada socijalizma kao magičnog trenutka pobjede naroda nakon kojih su uslijedila civilizacijska dostignuća slobode govora, slobodnih izbora i slobodnog tržišta. Dale negira takvo viđenje smještajući propast sovjetskog modela organizacije gospodarstva u društveno-historijski kontekst te nam nudi prikaz strukturalnih procesa

koji su mu prethodili i uvjetovali ga. Riječ je o propadanju različitih vrsta 'nacionalnih ekonomskih' modela, usporavanju svjetskog ekonomskog rasta i povratku krize, pojavi neoliberalne ekonomske politike i ideologije, geografskom širenju liberalno-demokratskih političkih sustava te globalnom slabljenju radničkih pokreta. Izborom smo ovog teksta čitateljima htjeli pružiti pregled širih društvenih i političkih trendova koji su utjecali na događaje iz 1989. godine i koji nisu nužno ograničeni na unutrašnje proturječnosti socijalističkih ekonomija.

Problematikom epistemoloških i metodoloških ograničenja mnogih radova koji istražuju socijalizam i postsocijalizam u Srednjoj i Istočnoj Europi bavi se rad Linde Fuller pod naslovom 'Socijalizam i tranzicija u Istočnoj i Srednjoj Europi: paradigma homogenosti, klasa i ekonomska neučinkovitost'. Autorica ta ograničenja pronalazi u prevladavajućoj paradigmi homogenosti koja prikriava klasnu raslojenost socijalističkih društava time da se partikularna svjedočanstva inteligencije kao klase uzimaju kao reprezentativna za čitava društva, iako se njihova društvena stvarnost uvelike razlikuje od one radničke klase. Pomoću iscrpnog pregleda literature ona ukazuje na oprečnost u njihovu poimanju ekonomske (ne)učinkovitosti u socijalizmu te na klasnu uvjetovanost narativa o lijenim radnicima.

Članak Chiare Bonfiglioli 'Orodnjavanje socijalnog građanstva: tekstilne radnice u postjugoslavenskim državama' objašnjava retradicionalizaciju rodni uloga u postsocijalističkim zemljama propašću specifičnog industrijskog sektora. Autorica prikazom tekstilne, tradicionalno ženske, industrije u bivšoj Jugoslaviji ilustrira specifičan rodni ugovor 'zaposlene majke' koji je propagirao državni socijalizam. Budući da su žene bile mahom zaposlene u tekstilnom sektoru, transformacije tog sektora uslijed privatizacije uvelike su utjecale na njihov društveni položaj kao radnica i kao građanki. Gledište da je povratak žena u privatnu sferu strukturno uvjetovana posljedica tranzicijskog procesa, a ne samo rezultat proliferacije nacionalističkog diskursa, ključan je doprinos ovog članka.

Sljedeći prijevod u tematu esej je Jana Toporowskog naslovljen 'Istočna Europa: postkomunistička imovina u krizi'. Toporowski u komparativnoj i historijskoj perspektivi daje pregled događanja od rasprodaje državnih poduzeća do financijske krize, naglašavajući pritom ulogu stvaranja financijskih tržišta i integracije postkomunističkih zemalja u europske financijske tokove. Toporowski objašnjava kako je tržišna i financijska liberalizacija, koja je pratila propast socijalizma u Istočnoj Europi, učinila regiju ranjivijom na potrese i krize financijskih centara o kojima je postala strukturno ovisna. Suprotno dijagnozama MMF-a i Svjetske banke, koje uzroke krize nalaze u javnom i vanjskotrgovačkom deficitu, Toporowski naglašava inherentnu nestabilnost koja prati financijsku liberalizaciju. U radu se osvjetljavaju njezine izrazito štetne posljedice na nošenje s krizama i klasnu politiku u zemljama Istočne Europe.

Zadnjim prijevodom u tematu htjeli smo učvrstiti relevantnost konteksta tranzicije za razmatranje financijske krize. Riječ je o zaključnom poglavlju

knjige koja je i otvorila temat, ‘Slom gospodarstva u Srednjoj i Istočnoj Europi’, u koautorstvu Garetha Dalea i Jane Hardy. Autori ističu kako je kriza pogodila Srednju i Istočnu Europu na specifične načine koji su uzrokovali smanjenje spremnosti financijskih tržišta na financiranje državnog duga te imali negativan učinak na proizvodnju i zaposlenost. Uz komparativan pregled učinka krize na zemlje Srednje i Istočne Europe, u radu se problematizira i relativan nedostatak otpora od 1990-ih godina nadalje.